

Puigcerdà (1874-1936): Rusiñol i la Festa de l'Estany.

Per Enric Quílez i Castro

Vista actual de l'estany a l'estiu. Foto: Francesc Esteban.

Un dels estiuejants famosos a la Cerdanya de finals del segle XIX i començament del segle XX, va ser el poeta i pintor modernista Santiago Rusiñol. Volem recuperar un article que va publicar l'artista al diari LA VANGUARDIA el 1890 en ocasió de la celebració de la Festa de l'Estany.

La Festa de l'Estany es va originar a la *Colonia de Veraneo* de Puigcerdà, integrada per les classes besestants de Barcelona, sobre tot, que estiuejaven a la Cerdanya i que d'aquesta manera contribuïen a la celebració del final de l'estiu, coincidint amb la tradició festiva de tot Catalunya dels festivals de la collita.

La *Colonia de Veraneo* va crear la Festa de l'Estany, però amb el pas dels anys, el poble se la va anar fent seva i a l'actualitat, és el poble de Puigcerdà i no els estiuejants, qui porten la batuta de la Festa, tot i que alguns d'ells encara hi col·laboren activament.

Veiem, segons el text de Santiago Rusiñol, traduït al català, com era el 1890 la Festa de l'Estany...

LA VANGUARDIA, 20/08/1890⁽¹⁾

Sr. D. Modesto Sánchez Ortíz.

Benvolgut amic: li parlava extensament en la meua anterior epístola, de la presència d'un estany ubicat en altiplà amb què, Puigcerdà a sobre, domina la Cerdanya i li ponderava en gran manera, la bellesa de les seves ombrejades vores; li explicava detalladíssimament els transtorns i greus trasbalsaments que haurien torbat el repòs de les seves aigües a les edats primerenques i els terribles vaivens i tenebrosos temporals que haurien remogut el fons dels seus líquids abans d'arribar al plàcid assossec de què avui gaudeixen i a la clara transparència que tenen; transparència encisadora que aprofità Narcís, com a temptador mirall, per veure's de dalt a baix, si aquest mitològic gomós vagaregés avui per la terra, pressumint de les seves faccions femenines i la seva musculatura primorosa.

Podem veure com Rusiñol fa una introducció completament idíl·lica de l'estany de Puigcerdà i el seu entorn i el compara amb el mirall del mite grec de Narcís. No manquen, tampoc,

referències a un passat turbulent en el qual s'haurien originat les aigües de l'estany de Puigcerdà en contraposició a la placidesa de què avui gaudeixen.

Avui he de parlar-li de la Festa de l'Estany. Per fi arribà l'hora i la plaça Major⁽²⁾ es va anar omplint de gent que pels caps de carrers entraven al seu quadrat recinte; a les altes balconades de retorçats ferros, lluien els vestits clars de les dones sota els barrets de palla, rossos com el ros cabell que surt d'aqueix to, ombrejant amb les seves ales centenars d'ulls formosos i grans com Déu mana i com allà era seriosament obeït; a les altes mansardes⁽³⁾ treien el cap alegres els nens, com raïm daurat i suspesos de les ruïnoses golfes; sota dels arcs típics i desiguals i enfront de les botigues, formaven rotllana els fornits pagesos, palplantats amb l'aplom de la seva poderosa musculatura i tot el món guardava els carros al·legòrics que allà hi havien d'acudir per anar en cavalcada fins a l'estany.

En aquest paràgraf, Rusiñol ens descriu els preparatius de la Festa i com es va congriant la gent a la plaça Cabrinetty, llavors plaça Major de Puigcerdà, d'una manera no gaire diferent a la concentració de carrosses a la plaça Barcelona d'avui dia.

I van acudir, en efecte, al cap de poca estona: la claredat de les seves llums els van anar anunciant i un rere l'altre, amb pas acompassat entraven a la plaça augmentant l'animació i despartent el bullici; els fanals de fantàstiques formes anaven també apareguent i les seves notes brillants i estranyes siluetes, recordaven del Japó els somnis de rares al·legories i ornaments endiablats; fanals simbolitzant la Lluna i els planetes, Mart i Mercuri, Venus i Saturn, anaven entrant i el mateix Sol venia enfardat entre els dies de la setmana, inclosos els festius, que estaven simbolitzats per set grans lluminàries. Per tots costats, les torxes llançaven la seva flama groguenca vibrants de llum i guspirejant; l'atmosfera s'impregnava d'una claredat vermellosa i quan el cor va començar a entonar l'himne cerdà, la plaça sencera restà banyada d'una tinta de foc que feia destacar les llargues i negres siluetes de la gent sobre els alts murs i donava als rostres el fantàstic aspecte d'una visió dantesca.

Vista de l'estany d'abans de la reforma, amb l'antic embarcador. Foto: Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà.

Podem deduir de la descripció, que es tractava d'una desfilada nocturna, força sofisticada per l'època i amb res a envejar a les cavalcades que es fan a l'actualitat. A continuació, tenim una extensa i poètica referència al general Cabrinetty⁽⁴⁾:

L'estàtua de Cabrinetty es destacava rogenca sobre el negre cobalt del cel i semblava amarada en gloriosa aurèola. Empunyant l'espasa de la guerra, semblava complagut d'aquella festa de la pau aconseguida a costa de la seva vida i sota el marbre fred que retratava la seva imatge, satisfet i orgullós, se'm figurà veure'l contemplant el seu poble predilecte i, en somnis, comparar sobre el pedestal de pedra, el contrast que formava aquella franca alegria, amb la negra tristesa i quietud dessoradora que regnava una altra nit que allà mateix arribà esgotat i triomfant. Jo també recordava haver vist el racó desolat d'Alpens, on va morir i l'estret carreró on va caure ferit, i en veure'l glorificat, destacant-se d'aquella brillant aurora, admirava aquest poble que ha estat agraït i que a les hores de glòria recorda amb amor aquells que per ell vetllaren durant els sinistres dies passats en sofriments angoixants.

A continuació, Rusiñol ens descriu com és la desfilada de carrosses:

Antiga carrossa de la Festa de l'Estany. Foto: Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà.

Però va començar la gran desfilada; els bous i els cavalls començaren a tirar dels carros al·legòrics i la brillant cavalcada començà a caminar fins al punt del succés, seguint-la l'apinyada multitud. Obria la marxa un fanal groguenc, en forma de truita, de les que crien les cascades de neu, i les plantes aquàtiques que l'ornaven volien simbolitzar els estanys dels alts Pirineus, les aigües cristal·lines dels quals serveixen de fresca morada a aquests peixos muntanyencs; seguia un altre fanal imitant una dona de la terra amb la llum a l'estómac i els seus guarniments de festa: la típica caputxa al cap, curt i florejat el davantal i un fanalet a la mà, il·luminat per la mateixa; una altra lluminària fantàstica seguia a la jove Cerdanya, coronada la seva llum per un lleó alat, sostenint amb les seves ungles i servint-li de cimera, l'heràldica combinació que a Puigcerdà serveix d'escut i altres fanals estranys o inesperats: el del club de regates pirinenc, ornat amb brúixoles, àncores, xarxes i tots els instruments i astúcies de pescar, exceptuant la canya; els dels set planetes que més íntimes amb la Terra i els dels set dies que formen la setmana, seguint el cor cerdà acompanyat de l'orquestra que venia ben proveïda d'instruments variats, amb diferents sons i diferents ressorts per a combinar les seves notes, en santa i artística harmonia a un senyal del mestre.

Conclou la descripció de la cavalcada amb una prosa gairebé

èpica:

No tan variades les cornetes van passar després tocant la mateixa cançó acompanyada que apliquen a tots els casos i en totes les circumstàncies, i al compàs d'aquell toc repetit, venien alguns cotxes profusament il·luminats, seguint-los un porró de tan grans dimensions, que podia contenir el vi de tres collites, si en comptes de ser de paper hagués estat de cristall. Més enrere, tirada per quatre bous, passava una gran carreta plena d'herba en una amollida muntanya, que semblava pels carrers l'esquerp perfum dels prats i que entre blat madur i enllitades roselles, sostenia l'escut de la Cerdanya, hospitalària servint-li d'escorta els fills de la terra que vetllaven a la seva ombra, reclinats sobre els brunyits instruments de conreu; i finalment, en formosa apoteosi, arribava el gran carro glorificant el treball, dominat per una altíssima xemeneia: muntat per una nena que anava teixint entre els fruits de la indústria en artístiques combinacions (i seguit de Fabrés, autor d'aquesta bella al·legoria, que anava espantat, per tal d'evitar que el foc acabés amb el carro, la indústria i la xemeneia) i envoltat d'un grup de segadors, amb la vermella pàtina que el sol pinta a les seves rudes faccions, tostat el ros cabell per la mateixa calor que fa madurar el blat; la simbòlica dalla a les seves fortes esquenes i el nu braç, musculat com el ferm cos, angulós i amplemunt proporcionat.

Finalment, trobem la descripció dels focs d'artifici, que també es feien a l'estany, com avui dia:

Moderna carrossa de la F. de l'Estany. Foto: Enric Quílez.

Un petard, que rebentà a gran alçada intencionadament, arribà a les vores del sospirat estany. L'efecte que produïa la il·luminació era, sense exageració, realment meravellós. Centenars de llums dins dels seus fanals, amb tons pàl·lids, amb tons vermellors, rogencs, verds, groguencs, violetes clars i ataronjats de càdmium, es reflexaven en línies ondulants i perfils aixafats, en la quieta superfície i cada punt lluminós portava el seu brillant color reproduït en arrogant cua que per tot arreu li seguia amb centelleig vibrant a l'ondulació de l'aigua. A la seva tranquil·la superfície apareixien altres fanals imitant plantes aquàtiques, que recordaven la flora de l'estany a les primitives edats⁽⁵⁾ i grans peixos, com boies il·luminades, suspesos en la fosca superfície d'aquella fondària misteriosa. Llavors, d'aquell silenci absolut, sortiren veus com humanes, acompanyades de molt suaus ecos, entonant la invocació al cigne del "Lohegrin"⁽⁶⁾; les notes inspirades d'aquella música divina arribaven a l'oïda esmorteïdes com si pugessin del fons mateix de les aigües; la llum de les estrelles entre la foscor imponent era el millor escenari que mai no va tenir la creació

de Wagner, com les notes inexplicables que exhala per la nit la gran natura són el millor acompanyament que pot tenir l'art.

Una claror diàfana va sorgir enmig de l'estany i entre la pàl·lida llum es va veure aparèixer el Lohegrin en "persona", lliscant per l'aigua amb la mística beatitud dels apareguts i en l'estàtica posició dels somnàmbuls, perdre's en una illa del fons, guiat sempre pel seu cigne inseparable. Un altre petard va rebentar a les alçades i començaren a pujar els coets per l'espai i a baixar la seva imatge reproduïda a l'estany. Pujaven uns amb llastimoses queixes, xiulant en to tan queixós, que donava pena de sentir-los; altres volaven com una fuita d'estrelles i llançaven els seus colors verds i violacis; alguns, en explotar, vessaven pel cel una cascada de llums; es llançaven altres a volar com una elèctrica guspira i rebentaven amb fúria; i els més calmosos a pujar, s'obrien en lluminoses glopades allà a les grans alçades i per un moment banyaven el paisatge nocturn de tons increïbles i contrastos d'escenografia teatrals. Ocasionalment, una roda llançava per la seva circumferència trons i llamps, sense cordura, amb celeritat desmesurada, rebentant després de la carrera d'haver rodat i conservant només un fugisser apogeu, un foc de bengala solitari que, per un moment, alterava el color natural de figures i paisatge, per morir suspès a les astes de la roda, que quedava balancejant-se com un molí de vent en runes. Altres cops, les candel·les romanes simulaven un combat llançant-se dels dos tubs enemics exhalacions de colors elèctrics; després es veia una ombra vagarejar solitària amb una espelma a la mà; explotava un morter de troteig incoherent i granissat, alternat d'altres coets i més rodes i cascades, fins que per fi, la mà de la candela va prendre foc a tota la maquinària i va sortir disparat en immens ventall un volcà espantós que inundà l'horitzó de flames, reflexades sempre a l'estany com un incendi colossal i terrorífic.

Carrossa de l'antiga diligència. Foto: Enric Quílez.

Finalment, ens descriu com acaba la festa i com retorna la pau i la tranquil·litat a l'estany, encara habitat per granotes:

Així acabà la formosa Festa de l'Estany. La gent va anar retirant-se a poc a poc; els llums es van anar apagant un a un; la negra foscor va tornar a regnar en aquelles solituds; les aigües misterioses retornaren a la seva perduda calma i a la trista quietud d'aquella profunda bassa, les granotes tornaren a cantar les seves pregràries de la nit.

Traducció del text al català: Enric Quílez.

(1) Aquest article es va publicar a *La Vanguardia* el 20/08/1890, on Santiago Rusiñol descriu la celebració d'aquell any a Puigcerdà de la Festa de l'Estany.

(2) Plaça Major, actualment plaça Cabrinetty.

(3) Les mansardes són aquestes finestres sortints típiques que tenen les cases puigcerdaneses a la part superior. Molt més abundants abans que ara.

(4) Recordem que, antigament, l'estàtua de marbre del general Cabrinetty presidia el centre de la plaça Major, avui plaça Cabrinetty. L'estàtua va ser destruïda pels anarquistes. Actualment, només es conserva el cap. Hi ha en marxa una campanya per tornar a col·locar una estàtua nova del general Cabrinetty a l'esmentada plaça, sufragada mitjançant una qüestió popular.

(5) Tot i que l'estany de Puigcerdà és artificial, Rusiñol sembla que li vol donar un toc romàntic fent-nos creure que és molt més antic i d'origen natural.

(6) *Lohegrin*, òpera de Richard Wagner, la simbologia central de la qual és el cigne. No queda clar si es tracta d'una descripció metafòrica de la festa, comparant-la amb el marc en què es desenvolupa l'òpera wagneriana o si realment es refereix a l'ocasió en què el tenor wagnerià català Francesc Viñas va interpretar, pujat en un cigne artificial a l'estany de Puigcerdà, una ària del *Lohegrin*, com ho descriu Rafael Gay de Montellà a *La Cerdanya*.

Carrossa de la Vella de l'Estany. Foto: Enric Quílez.